

[האדם הבא לקראתנו, אדם חשוב הוא, ובגדיו נאים].

כי מטא לגביה, גששה. [כשהגיע רבי יהודה הנשיא לפניהם, מישש רבי ינאי את בגדיו].

אמר ליה רבי ינאי לשמשו, דין שיעוריה כשק. [בגד זה שיעורו לענין טומאה כבגד העשוי משק⁽⁶⁰⁾], כלומר, בגד גרוע הוא.

בעא מיניה [שאל רבי יהודה את רבי ינאי], מנין לכן שקודם לבת בנכסי האם?

אמר ליה רבי ינאי, דכתיב "מטות", מקיש מטת האם למטת האב מזה מטת האב בן קודם לבת אף מטת האם בן קודם לבת.

אמר לו רבי יהודה, אי הכי, עלינו להקיש בין נחלת האב לנחלת האם לגמרי, ולומר, מזה מטת האב בכור נוטל פי שנים, אף מטת האם בכור מן האם נוטל פי שנים?

אמר ליה רבי ינאי לשמעיה [לשמשו], גוד. [הבה ונלך] לית דין צבי למילף [האדם שלפנינו, אינו חפץ ללמוד באמת, אלא רק להקשות קושיות בעלמא]⁽⁶¹⁾.

וטעמא מאי [מדוע באמת אין קושיתו קושיא]?

אמר אביי, אמר קרא (דברים כא יז): "כי את הבכור בן השנואה יכיר, לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו, כי הוא ראשית אונו, לו משפט הבכורה", ודרשינן, רק במה שימצא "לו", דהיינו, לאיש, בכור נוטל פי שנים, ולא במה שימצא לה.

ומקשה הגמרא: **אימא הני מילי בחור שנשא אלמנה, אזי בנו הבכור פי שנים רק מנכסיו. כיון, שאין הוא ראשית אונה של אשתו. אבל בחור שנשא בתולה, ובנו הוא ראשית אונם, הכא נמי דשקיל פי שנים?**

אמר רב נחמן בר יצחק, אמר קרא, "ראשית אונו".

ודרשינן, "אונו", ולא אונה.

ומקשה הגמרא: **ההוא קרא מבעיא ליה לבכור הבא אחר נפלים דלהוי בכור לנחלה.**

ודרשינן, "אונו" מלשון "אנינות", וצער, דהיינו, מי שלבו דווח עליו אם ימות, הוא הנקרא בכור.

יצא זה [נפל] שאין לבו דווח עליו. ולכן הבן הבא אחר נפלים נחשב כבכור לנחלה⁽⁶²⁾.

היה ד' על ד'.

61. כיון שהקשה קושיא אשר קל לתרצה, ומדוע לא תרצה בעצמו? ודאי משום שהתעצל ללמוד. כי "לא יגעת, ומצאת, אל תאמין". קובץ שיעורים (שכד).

62. אמנם לענין פדיון הבן, בכור הבא אחר נפלים אינו חשוב כבכור. כיון שאינו "פטר

60. בגמרא בשבת (עו א) מבואר שיעור הבגדים לענין קבלת טומאה: "הבגד שלש על שלש, והשק ארבעה על ארבעה, והעור חמשה על חמשה, מפץ ששה על ששה". דהיינו ככל שהבגד פחות חשוב, כך צריך שיעור גדול יותר בגודלו כדי להחשיבו לקבל טומאה.

ובנידון דין, בגדו של רבי יהודה הנשיא היה גרוע וקשה כמו שק. ולכן שיעורו לקבל טומאה

ואם כן, המילה "אונו" אינה פנויה לדרשה?
ומתוצאת הגמרא: **אם בן לימא קרא "בי הוא ראשית און", מאי "אונו"?**

שמע מינה תרתי. חדא, בן הבא אחר נפלים נקרא בכור.

ועוד, בכור נוטל פי שנים רק בנכסי האב ולא בנכסי האם.

ואכתי קשיא: אימא הני מילי שאינו נוטל בנכסי האם, רק בכור הבא מאלמון שנשא בתולה, שאינו ראשית אונו של אביו.

אבל בכור הבא מבחור שנשא בתולה, והוא ראשית אונו של אביו ואמו, **הכי נמי דשקיל פי שנים אף בנכסי האם?**

אלא אמר רבא: אמר קרא, "לו משפט הבכורה",

ודרשינן: "לו", היינו לאב, משפט הבכורה. דהיינו, רק ליורשי האישי נאמרו דיני בכורה, ולא נתחדשו דיני משפט הבכורה ליורשי האשה.⁽⁶³⁾

שינונו במשנה: **"והאישי את אשתו... נוחלין ולא מנחילין" וכר:**

מנחני מילי?

דתנו רבנן, "שארר", זו אשתו. מלמד שהבעל יורש את אשתו⁽⁶⁴⁾.

יכול אף היא תירשנו, תלמוד לומר "יורש אותה", הוא יורש אותה ואין היא יורשת אותו.

ומקשה הגמרא: **הא קראי לאו הכי כתיבי?** דכתיב, "איש כי ימות... ונתתם את נחלתו לשאריו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה", ומשמע, ש"שארר" יורש אותו, ולא הוא יורש את שארו?

רחם". אך כאן לא קפיד רחמנא ב"פטר רחם", אלא בבן הראשון שלב האב דווה עליו.

63. לכאורה אף כאן אפשר להקשות כדלעיל, "ואימא הני מילי בחור שנשא אלמנה, אך בחור שנשא בתולה הכא נמי דשקיל?"

ואכן יש מהראשונים שכתבו, שדרשת רבא באה להוסיף על הדרשות לעיל, ולומר דאף בחור שנשא בתולה, אין בנו נוטל פי שנים בנכסיה.

ולפי דבריהם, לא גרסינן "אלא אמר רבא", רק, "אמר רבא". שהרי לא בא לחלוק על הדרשות שקדמו לו.

אך לדעת התוספות, סבר רבא ד"משפט הבכורה" משמע דלא שייך משפט הבכורה אלא באיש. וקראי דלעיל אתו לדרשא אחריתי.

ולפי דבריו, אכן גרסינן, "אלא אמר רבא. ועיין שיטמ"ק בשם תוספי הרא"ש.

64. א. בדין ירושת הבעל, אי הויא מדאורייתא או מדרבנן: עיין ברמב"ם (פרק א' מנחלות ה"ח), ובראב"ד ומ"מ שם, דנחלקו בזה הראשונים.

ב. בגדר דין ירושת הבעל, עיין לקמן קיג' א (תוד"ה מתה) שהבעל אינו יורש מחמת קורבה אלא מחמת שאירות, שהם חשובים כבשר אחד. ולכן קודם בירושתו אף לבן.

ורבותנו האחרונים דנו לומר, שירושת הבעל היא מקניני הנישואין, דקונה אותה לירושתה. ועיין לשון רש"י (ב"ק פז' א ד"ה חייבין), דירושת הבעל הוא משום שבשעת הנישואין משעבדת לו את נכסיה לירושה.

קא סבר "גורעין ומוסיפין ודורשין". דהיינו, גורעים את ה"ו" מ"נחלתו", ואת ה"ל" מ"לשאריו", ודורשים, במקום "נחלתו לשאריו", "נחלת שארו לו".⁽⁶⁶⁾

ומכאן מקור דין ירושת הבעל.

והאי תנא מייתי לה לדין ירושת הבעל מחכא: דתניא, "וירש אותה", מלמד שהבעל יורש את אשתו. דברי רבי עקיבא⁽⁶⁷⁾.

אמר אביי, תריין הכי, "ונתתם את נחלתו לקרוב אליו, שארו וירש אותה"⁽⁶⁵⁾. ולפי זה, אכן הבעל יורש את שארו.

אמר רבא, סכינא חריפא מפסקא קראי? כלומר, מנין לך הסכין החד שבו חילקת את הפסוק כרצונך?!

אלא אמר רבא, הכי קאמר, "ונתתם את נחלת שארו לו".

66. יש להקשות, הלא אף רבא מחלק את הפסוק כדי לדורשו?

ומבאר היד רמה: "דבר שמסורת בידנו הלכה למשה מסיני שהדין כך, ושיש לו רמז מן התורה, אע"פ שאין מקום הרמז שהוא מסורת בדינו אנו רשאים לגרוע מתיבה זו ולהוסיף בשנייה, כדי לדרוש את המקרא על דרך הדין המסור בדינו כדי לעמוד על מקום הרמז מן התורה.

וכי תימא, אם איתה לכתוב קרא הכי?

הא לא קשיא, דאנן לאו מעיקר קא אתינן למעקריה לקרא מפשטיה לגמרי דהא קימא לן אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אלא בבכור דפרשת יבמין בלחוד, הילכך אצטריך קרא כדכתיב לפשטיה לאשמועינן דאי לית ליה אחים לאביו הקרוב אליו ממשפחת אביו הוא קודם, ואצטריך שארו לירושת אשתו לגרוע ולהוסיף ולדרוש שהבעל יורש את אשתו.

ומאי גורעין ומוסיפין, שגרענו ו"ו" דנחלתו ולמ"ד דלשאריו ונעשה נחלת שארו וחזרנו וצרפנו הלמ"ד והו"ו שגרענו ונעשו לו, והוספנום אחר מילת שארו, ונמצא ענין הפסוק "ונתתם את נחלת שארו לו" בלא תוספת ובלא גרעון את אחת. עכ"ל.

67. ברשב"ם מבואר שדרשת רבי עקיבא היא

וכן בקידושין (ד' א) כתב רש"י, שאין האב יורש את ביתו לאחר נישואיה משום שיצאה מרשותו.

והעירו עליו, מדוע נזקק לומר שיצאה מרשותו, הא אף אם היתה ברשותו אינו יורשה, כיון שהבעל קודם לו בירושתה?

ולפי הנ"ל אתי שפיר. דדין ירושת הבעל הוא דין קנייני, שהאשה נכנסה לרשותו.

(ועיין עוד בירושלמי כתובות פרק א' הלכה ב').

65. אביי דרש את הפסוק באופן הבא, כיון שנזכרו בפסוק שני ענינים, האחד: הנחלת הירושה לקרוב יותר אל המת.

והשני: דין "שאריו". לכן יש לחלק את הפסוק לשני הענינים הללו, ולדרוש, "ונתתם את נחלתו לקרוב אליו", שהוא הענין הראשון. ו"שאריו וירש אותה", הוא הענין השני.

ועל זה תמה רבא, "סכינא חריפא מפסקא קראי?!", שהרי הפסוק הנראה כענין אחד חלקו לשני ענינים.

ועוד, שחיסר ממנו את ה"ה" ד"הקרוב".

ועוד, שסמך מילת "נחלתו", למילת "הקרוב אליו", אע"פ שבפסוק מפסיקה ביניהם מילת "לשאריו". וכן סמך מילת "לשאריו" למילת "וירש אותה", אע"פ ש"הקרוב אליו" מפסיק ביניהם. ע"פ הרא"ם.

וכי מניין לפנחס שלא היה לו לאלעזר, הלא פנחס בנו של אלעזר, וירש את נחלת אבותיו⁽⁶⁹⁾?

אלא, מלמד שנשא פנחס אשה משבט אחר, ומתה, וירשה. והיינו ירושת הבעל.

ואומר (דה"א, פרק ב כב), "ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלוש ערים בארץ הגלעד",

וכי מניין ליאיר שלא היה לו לשגוב⁽⁷⁰⁾? ק"ב-א
מלמד שנשא יאיר אשה ומתה וירשה?
כנ"ל.

עד כאן הברייתא.

ומקשה הגמרא: מאי "ואומר" [לשם מה נזקקנו לכל הפסוקים שהובאו בברייתא]?

מבאר הגמרא: הבאנו בתחילה את הפסוק, "וכל בת ירשת נחלה" וכו'. והעמדנוהו בהסבת הבעל.

וכי תימא אין ראייה מפסוק זה, דבהסבת הנחלה על ידי ירושת הבן קא קפיד קרא, אבל בעל לא ריית, תא שמע [לכן הבאנו את הפסוק השני], "ולא תסוב נחלה לבני ישראל

רבי ישמעאל אומר: אינו צריך, כלומר, אין לדרוש את הפסוק כדברין, ולא סבר "גורעים ומוסיפים ודורשים", אלא מוקמינן "שאר" בירושת האב כדלעיל (קח ב).

וירושת הבעל נלמדת באופן הבא: הרי הוא אומר (במדבר לו ח) "וכל בת ירשת נחלה ממשות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה" וגו',

בהסבת הבעל הכתוב מדבר, כלומר, הקפיד הכתוב שלא תינשא לבן שבט אחר, כדי שנחלת אבותיה לא תעבור ממטה למטה על ידי שירשנה בעלה⁽⁶⁸⁾.

ומוכח מכאן, שהבעל יורש את אשתו.

ואומר (שם), "ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה". לקמן יבואר לשם מה נזקקה הברייתא לכל הפסוקים המובאים כאן.

ואומר (שם), "ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר".

ואומר (יהושע כד לג), "ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בנבעת פנחס בנו".

שניהם שארים אחד לשני. ומדכתב "וירש אותה" משמע שבא למעט שהבעל הוא היורש היחיד.

68. ולקמן מקשינן, דלמא בהסבת נחלה על ידי הבן הכתוב מדבר?

69. ולקמן מקשינן, דילמא קנה פנחס קרקע?

70. הקשה הרשב"א, אם נאמר שלבאי הארץ נתחלקה הארץ, אמאי לא היה ליאיר קרקע שלא

הדרשה שהובאה לעיל. אלא משום דעיקר דרשא נפקא לן לעיל מ"וירש אותה" הלכך נקט לה, דאיהו מגלי עליה דרישא דקרא לפרושי שהבעל יורש את אשתו.

אך לדעת התוספות, רבי עקיבא דרש מ"וירש אותה" דלא כתיב, "וירשה", משמע מיעוט, שאין היא יורשת אותו.

או באופן אחר, המילים "וירש אותה" מיותרות לגמרי, כיון דכתיב "שאר", דרשינן מיניה תרתי, ששניהם יורשים זה את זה, שהרי